

سوۋېت ئىتتىپا قىنىڭ ئوقۇرا ئىسا سەياغا قارىتىلغان

مالىي سىياسەتىنىڭ ھۇۋە پېھقىمىتى ۋە

غەلەبىسى ئۇستىدىءە ئەسلىمە

ۋالى پېھقىمىتى

(ئەزىز ئۇلاۋەسى: بۇ ما قالە ئاپتۇرىنىڭ دۇزىيا مىللەتلەرى تەتقىرقاتى جەمئىتى يىشىنىڭ 1989 - يىلى 11 - ئايىدا ئېچىلغان مەملەكتىلىك 4 - نۇۋە تىلىك يىسالىق يىرخىنىدا سۈزلىگەن ذۇتقى. بىر قۇرۇق تىلىپ چىقىلىپ، بىر ئاز قىۇزىتىش كىرى گۈزەلوب، توڭۇقلانىپ، ڈۇرنىلىمەزغا بېسىلىدى، پايدىلەن شقىلا بولىدۇ).

شىنجاڭ ئۇيىخۇر ئاپتونوم رايونى سوۋېت ئىتتىپا قىنىڭ قازاقىستانى بىلەن ۋە ئوقۇرا ئاسىيا رايونى بىلەن چېگىرىداش. قازاق، قىرغىز، تاجىك، ئۆزبەك، ئۇيغۇر، قاتار، خۇيۇز، دۇس قاتارلىق چېگىر ئاتلىخان مىللەتلەر ئىككى مەملەتكە ئەنلىك زېمەندىدا تارقاڭخان، ڈۇلار تارىختا ھەر جەھەتن ئالاقلىشىپ كەنگەن. بۇ ئىككى مەملەكتە خەلق ئىنلىك ئەلەبى غەلەب قازاخانىن كېيىن، ئوخشاش ئىسجىتىمىيەتى قۇزۇم ڈورنىتىلىدى. جۇڭگو - سوۋېت مۇناسىۋىتى بىر مەزگىلەلىك بۇ گرى توقاي يولىنى بېسىپ، يەذە نورمال تەرەققىي قىلىش يولىغا كىرىدى. ها زىزىشىنجاڭ بىلەن سوۋېت ئىتتىپا قىنىڭ قازاقىستان، ئۆزبېكىستان، قىرغىزىستان، تاجىكىستان، تۈركىستان قاتارلىق ئىتتىپا قاداش جۇمۇرپېھتلىرى ئوقۇتۇرىسىدا ئېقىتساد، سودا جەھەقتە ئالاقە بارلىققا كېلىپلا قالماي، مەددەنىيەت، تەنھىتەربىيە، رادىئو - تېلەپۋىزىيە ۋە پەن - تېخنىكا قاتارلىق ساھەلەردە كىرى ئالاقە ۋە مەكارلىقىمۇ ئەسىلىگە كىيەتىلەلۈۋاتىسىدۇ، ۋە كەلەر ئۆرمەكلىرى ۋە كۆزدىن كەچۈرۈش گۇرۇپپىلىرىنىڭ باردى - كەلدىسىمۇ يىلىدىن - يىغا كەچۈرۈپ كەنەكتە. توغقان، يوقلاش ئۇچۇن بېرىش - كېلىش قىلىۋاتقازلارنىڭ سانى ھەر يىانى نەچەچە ئۆسۈن مىڭغا يېتىدۇ. چېگىر ئاپتۇرىنىڭ بىر - بىرىگە ھەر خىل خەۋەر - ئەزىز ئېھتىكلىك ئۆزۈپ تۇرىدى. شۇنىڭ ئۇچۇن، ئىككى مەممەتكە ئەنلىك ئەنلىك بىر - بىرىگە كەۋەرسىتىدىغان تەسىرىدە ھەر تەرەپلىمە بولۇپ كەلدى. مىللەرى سىياسەت ۋە مەلەيى ھەسىلىي ئۇقىتمىسىدىن قارىخانىدە بۇ سوۋېت ئىتتىپا قىنىڭ ئوقۇرا ئاسىيادىكى

دنهه لدېستى ۋە تەچىرىدە ساۋاقلىرى بىز ئۇچۇن دەينەك بولىدۇ. بۇ مەسىلىنى بىرەر پارچە قىسىقا ماقالىه بىلەن تەپسىلىي بايان قىلىپ بولۇشلى بواهایدۇ. بۇ ماقالىدە مۇنىسادىۋەتلىك دۇتقىخەسىلىه ونىڭ دىققىتىنى قوزغاب، يەندەمۇ ئىلاڭىرىلىگەن ھال دا ئىزدىنىش ئۇچۇن مەسىلىه ئىوقتۇردىغا قىبولىدۇ ۋە قىسىقىچە ئىزاھات بېرىپ دەۋتلىدۇ. تو ۋەندە بىر دەچچە چەھەقتىمن سۆزلىمىندۇ.

۱. دولةت تۈزۈلەمىسى ۋە قۇرۇڭىزنىڭ شەكايى جەھەقتىه س-سوپتۇت ئېتتىم
پاقي فېدپرااتسیيە تۈزۈمدى يواغا قويغان. مەملەكتىن بىز بولسا دولةتىنىڭ بىر تو-
قاش رەھبەرلىكىدىكى مەللەتىقىرىتىرىنىڭ ئاپتونۇمدىيە تۈزۈمدى يواغا قويغان.
بەزىلەر بىزنىڭغا قارىتا باشقىچە پىشكىرىدى ئۆتتۈردىغا قويىدۇ، ھەقتا ئۇلار دۆلەتى-
جىزنىڭ مەللەتىقىرىتىرىنىڭ ئاپتونوم رايونلىرىنى ئىتتىپا قداش چۈمھۇرمۇدىيە قىلەرگە ئۆزگەرتسىپ،
مۇشۇنداق بىر خىلا تۈزۈمدىكى دۆلەتھىزىنى فېدپرااتسیيە تۈزۈمدىكى دۆلەتىكە
ئۆزگەرتسىنىمۇ تىلەپ قىلدى. بۇ مەسىله 50 - يىللاردىلا ئۆتتۈردىغا قويىلغا.
ئەينى ۋاقىتتا جۇردەنلەي زۇڭلى بۇ مەسىلەنى مەخسۇس قەھلىل قىلەپ ۋە تەپسى-
لىي شەھەرلەپ ئۆتكەزىدى. ھالبۇرىنى بۇ مەسىلە بىزى كىشىلەرنىڭ كەللەسىدا
بۇ گۇنکى كۇنىڭچە يەذىلا ھەل بولماغان. ئۇلار جۇڭگو ئەھۋالىنىڭ سوپتۇت ئەمتى-
تىپا قدىنىڭ ئەھۋالىدا ئوخشىمایدا خانلىقىنى فېدپرااتسپ تۈزۈمدىڭ جۇڭگوغىغا
مۇۋاپق كەلمەيدىخانلىقىنى ئېتىرساپ قىامىايدۇ ياكى ئېتسراپ قىلىشنى خالىما ياي-
دۇ. مەملەكتىن بىز ئەزەلدەنلا بىر لىككە كەلگەن، ھوقۇق مەركەزگە يەخىغان كۆپ
مەللەتلىك مەملەكتەن، فېدراتىپ تۈزۈمدى يواغا قويۇش تارىخىنىڭ چاقىنى ئار-
قىدە كاپالەتلىك قىلىشقا پايدىسىز، ھەم سوقسۇيالىستىك زامانۇدلاشتۇرۇش
قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىشقا پايدىسىز، پۇتۇن مەملەكتىن بىر لىككە ھەر مەللەت خەل-

گه ټوچر دغهان بولسيمهو، ڈولار ڈوز یودت - ذيمنه ليردنى قىزغىن سو یوشتهك چوڭ
قوئر ھېسىسىپا قىمنى ۋە تەندىشك بىرلەتكىنى، مەمالەقلەرنىڭ ىېتىتىپا قىلدقىنى ڈارذۇ قىلىش
تەك ھەرققانى تەللىپى بىلەن زىج بىرلەشتۈرۈپ، يۈكسەك ۋە تەنپەر وەرلەك روھىنى
ذا ما يەن قىلىپ، ۋە تەندىشك بىرلەتكىنى قىوغداش يولىدا ڈۆچەمەس ڈارىخىي تۆھىپ-
لەرنى قوشقان.

(«شەنھاڭ قۇچىتىمىائىدى يەۋلەر قىتقىقاتى» دېچكى ژۇرۇملىنىڭ 1990 - يىل

قده رجيمه قملخوچي : روزى تۈردى

قىيىنىڭ قۇپ ھەنپەتتىكىگە ۋە ئارزو سىخا زېت. سوۋېت ئىتتىپاقي ئۆزىنەتكىڭ ۷۰ھەۋالىت
 منى ئاساس قىلىپ، فېدېراتسىيە تۈزۈمىنى يولغا قويغانىدى، بۇ تۈزۈم تارىخىتا
 ئەنجابىي رول ئويىندى. ئەمما فېدېراتسىيە تۈزۈمى فەچچە ئۇن يىلدىن بىۋيان
 ئېبىغىر ھالدا ئۆزگىرىپ كەقتى، ھوقۇق مەركەزىلىك قولغا ئارتۇرۇقچە يەشىۋېلىنى
 دى -دە، ئەمە لېيدەقتە ئۇ بىر خىالا مەركەزچىلىك تۈزۈمىگە ئايلىنىپ قالدى، بۇ
 نىڭ بىلەن جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ ۋە باشقۇ مەلائەتلىرىنىڭ ئاساسىيى گەۋە بولۇش
 ھوقۇقى چەكلەمگە ئۇچىرىدى. ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ ئۆزىگە ئۆزى
 خواجا بولۇش ھوقۇقىنىڭ ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈشىنى ۋە كېڭەيتلىشىنى ئەلەپ قىلىشى
 ئەقىنگە مۇۋاپسىق . سوۋېت ئىتتىپاقي فېدېراتسىيە تۈزۈمىنىڭ ئۆزگىرىپ
 كەتكەن ھالىتىنى قۇزۇدىپ، ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەتلەرگە كۆپرەك ھوقۇق
 بېرىدىشنى قارار قىلدى ھەمدە فېدېراتسىيە تۈزۈمىنى ئۆزگىرىپ ئەرەكەتلىك ئۆزى
 كەرتىشنى ئوتتۇرۇغا قويىدى (ئۆزگەرتىشنىڭ قانداق بولىدىخانلىقىنى، ئىستېقىباىنىڭ
 قانداق بولىدىخانلىقىنى كۆزدەتىشكە قوغرا كېلىدۇ)، مەركەزىدىن ئايىردىلىش
 اخاھىشى ئېخىم بواھان جۇمھۇرىيەتلەشتۈرۈشنى كۆرۈش ئالدىغا ئىش كۆرۈش ھوقۇقىنىڭ كېڭەي
 تىلىشى بىلەن قانائىت قىامايدۇ. ئۇ يەرلەردىكى مەللىي بولگۇنچىلىر گورباچەۋەنىڭ
 «ئىسلامىت» ۋە دېموکراتىيەللەشتۈرۈشنى، ئاشكارىلاشنى ئوتتۇرۇغا قويغانلىقىدىن
 پایايدەلىنىپ، سوۋېت ئىتتىپاقدىن بولۇنۇپ چىقمىپ مۇستەقىل بولۇشنى ئاشكارا
 قىسەلەپ قىلىپ، مەللىي مۇستەقىلىك شاملىقىنى چىقاردى. ئوتتۇرَا ئاسىيا رايونىمۇ
 بۇ شامالىنىڭ قەسىرىگە ئۇچىرىدى. يېقىندا سوۋېت ئىتتىپاقي ئالىي سوۋېتى
 پېرىدىئۇمى «ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقدىن چىقمىپ كېتىش
 مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا دائىرە رسەپەت قانۇنى» نىڭ لايىھەسىنى ئوتتۇرۇغا
 قويىدى، بۇ لايىھە ماقۇللەنىپ يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، سوۋېت ئىتتىپاقدا
 قانداق ۋەزىيەت كېلىپ چىقىدىخانلىقى ھەقىدە بىر ئېمە دېيمىش قەس. ئەگەر
 مۇستەقىلىك دەۋاسى ئەۋج ئېلىۋەرسە، ئازغىنە كەم 70 يىل مەۋجۇت بولۇپ
 كىشەلەن سوۋېتلىر ئىتتىپاقي گۇمران بولۇش خەۋىپىگە دۇج كېلىشى مۇمكىن.
 سوۋېت دائىرەلىرىنىڭ بۇنداق ۋەزىيەتنى قانداق يېغىشتۇرۇشنى تەسەۋۋۇر قىلىش
 قىيىمن. مەملىكتىمىزدىمۇ ئىنتايىن ئاز سانلىق كىشىلەر ۋە تىانى پارچىلاش ئۇچۇن
 مۇستەقىلىك دەۋاسى قىلادى. بۇ كىشىلەر سوۋېت ئىتتىپاقدىكى مەللىي بولگۇنچىلىش
 لەرنى دوراپ، شۇلارنىڭ ئىزىدىن مېڭىپ، بولگۇنچىلىك ھەركەقلەرنى جىددىيلەش
 تۈرۈشى، مەلائەتلىر ئىتتىپاقلقىدا، ۋە تەننىڭ بىرلىكىگە ۋە سوتىسىيالىزم تۈزۈمىگە
 بۇزغۇنچىلىق قىلىشى مۇمكىن. بىز مەللىي بولگۇنچىلىر بىلەن كۆرەش قىاخاندا،

سوۋېت ئىتتىپاقدا چەققان شاھانىڭ قەسىدەن ۋە مەملەكتىسىنىڭ دۇشمن
 كۈچ-مازىڭ سىكىپ كەردىشىدىن يۈكىسىك دەرىجىدە ھۇشىار بوايمىساق ھەمە
 كۈچلۈك ئالدىنى ڈېلىش قەدبىرلىرىنى قوللادىمىساق بولمايدۇ.
 2. ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي تەرەققىيات جەھەتنە، سوۋېت ئىتتىپاقدىنىڭ،
 ئوقتۇرا ئاسىيادىكى جۇھۇرىيەتلەرنىڭ تەرەققىيات فائىجىنىغا، ئىستەقبالىغا،
 مۇۋەپپە قىيەقلەردىگە ۋە ئۇلاردا ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەرگە شىنجاڭىدىكى كادىرلار
 ۋە ئامەما كۆڭۈل بولۇپ تۇردى. سوۋېت ئىتتىپاقدىنىڭ مەملەكتىمىز بىلەن چېگىردى
 داشن جايلىرى ئىنۋەلاتلىرى ئىنتايىن ئامرات ۋە قالاق ئىدى، سوۋېتلىر
 ھاكىمەتى دەۋىددە، ئاز سانلىق مەللەتلەر جايلاشقان چېڭىرا رايونلارنى تەرەققىي
 قىي قىلدۇرۇش فائىجىنىڭ يېتە كېلىكىمدا، 70 يىللەق ئەپچىمىش، 1-قۇرۇش ئەپچىمىش،
 دەۋىش ڈېلىپ بېرىدىش ئارقىلىق بۇ جايلازىلەر قىياپتى زور دەرىجىدە ئۆزگەردى.
 ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي تەرەققىيات جەھەتنە، بۇ جايلازىلەر ئالىغا كەتكەن
 رايونلار بىلەن بولغان پەرقى كەپكىلىدى، بەزى جۇھۇرىيەتلەر يۈقكۈل سوۋېت
 ئىتتىپاقدا ھەل قىلغۇچۇرۇندا ئىمكەن بولدى. مەسىلەن، قازاقىستان بۇ گۈنۈنى
 كۈندە، سوۋېت ئىتتىپاقدىنىڭ مۇھىم دېقاۇچىلىق، چارۋەپچىلىق، ئېنېرگىيە، مېتا-
 المورگىيە بازىسى بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ سازائەت، يېز ئېڭىلىك ئۇمۇمىي ھەھە-
 سۇلات قىيەتى ئىزچىل دەۋىشتە پۇتكۈل سوۋېت ئىتتىپاقي بەۋىچە ئۇچىنى
 يۇرۇنى ئىمكەنلىپ كەلەپ كەتكەن بولغان ئەلەت، مەملەكتىمىز ئۆزىنى
 ذور. ئەمەما ئەپچىلىش ئالدىدا تۇرغان رايون بولغان شىنجاڭ سوۋېت ئىتتىپاقدىنىڭ
 ئوقتۇرا ئاسىيما رايونىغا يېتەلمەيدۇلار ئەمەمىن، مەملەكتىمىز ئەپچىلىكى ئەلەت
 كە - رايونلاردىنە خېلىلا ئارقىدا تۇرماقتا. ئەلگىرى بەزى كادىرلار ئۆزىنىنىڭ
 خەققە يېتەلمەيدەن ئەلەتلىقى بىلەن ئۆزىنى كەمىتىپ، مەيپۇرسىنىپ، ھەممىدىن ئاغ-
 رىنىپ يۈرەتتى. ئەسلاھات ڈېلىپ بېرىدىلى، ئىشلىك ئەپچىۋېتىلىكىلى ئۇن يېل
 بولغان، ئېڭىلىك كۈللەنىڭ بۇ گۈنۈنى كۈندە، كۈندەلىك ئىستەمال بۇ يۈملىرىدە
 نىڭ ئەشلىي پەچقىرىلىشى ۋە بازارنىڭ تەھىنلىنىش ئەھۋالى قارشى تەرەپنى ھەي-
 ران قالىدۇرى كەلەن بۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ بەزى كادىرلىرىمىز ھەغۇرلۇنىپ كەتكەن،
 ئىقتىسادىي ئۇمۇمىي كەۋدە ۋە ئەمەلىي كۈچ چەھەتنە ئۆزىنىنىڭ خېلىلا ئارقى-
 دا ئىكەنلىكىمىزنى كۆرمىدى. ھازىر سوۋېت ئىتتىپاقدىنىڭ ئوقتۇرا ئاسىياني ئۆز
 ئەپچىگە ئالىغان رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالى ھەققەتەن ئاچار، ئىقتىسادىي
 مەسىلە بىلەن مەللەي مەسىلىنىڭ بىزنىپ كېتىشى سوۋېت ئىتتىپاقي دائىرىلىم-
 بىزنى ھۇشكۈل ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى. سوۋېت ئىتتىپاقدىنىڭ سېياسىي تۇ-

ذؤاچه ڈسلاهاتى بارغادىسىرى قالايىم مقاىلەشىپ كەتتى، ئىققىتسادىي ڈسلاهاتىنىڭ
 ئۇنۇمۇ ناھايىتى كەمچىك بولدى، تۈرگۈن ھالىت ھازىرغەچە ئۆزگەرگىنى يوق.
 خەلق ئامەسىنىڭ كۈندىن كۈندىك ئېشىۋاققان ڈستېمال ئەھتىياجى قاىدۇلمايلار
 كېلىۋاقدۇ. تۇقتۇرا ئاسىيادا خەلقنىڭ ڈستېمال سەۋىيەسى سوۋېت ئىتتىپا
 قىمنىڭ باشقا چايىلەرنىڭ كۈندىن ئۆمۈمىيۈزلىك تۇۋەن، بەزى جايىلاردا ئۆي قىس،
 كۆپ بالىلۇق ئائىلىلەرنىڭ تۇرمۇشى قىيىن، مەلمىي رايونلاردا ئامرات ئائىلىلەر
 كۆپەيمەكتە، ڈىشىزلىق ئىسپەتتى ئۆزلىمەكتە. مۇشۇلارەمەلمىي بۇنىاسىۋەتنىڭ
 جىددىيەلەشىشىدەكى سەۋەبلەرنىڭ بىرى. ماذا بۇ ھازىرقى دېمال ئەھۋال. قارىخنى
 ڈەسلىپ كۆرۈدۈخان بولساق، كەرچە مەسىلە ئاز بولامىسىمۇ، ئەمەما سوۋېت ئىتتىپا
 چاقنىڭ، بواۇپەمۇ تۇقتۇرا ئاسىيَا رايوننىڭ ئېجەتمەئىي، ڈستېتسادىي تەرەققىيات
 جەھەقتەكى مۇۋەپپە قىيىمتى ھەر ھالدا يامان ئەمەس ئىسىدى. سوۋېت ئىتتىپا
 مەلمىي رايونلارنىڭ ئېجەتمەئىي، ڈستېتسادىي داۋاجلانىدۇرۇشىغا ئادەم، ماددىي
 ئەشىيا، مالىيە قاتارلىق جەھەقتەلەردىن زور كەچىپ بىلەن ياردەم بەردى، مەلمىي
 رايونلارمۇ پۇتكۈل سوۋېت ئىتتىپا قىنغا مۇناسىپ ھالدا تۆھپە قوشتى. ئۆزۈپ
 ئىمپىتىشقا بولىدۇكى، پۇقۇن سوۋېت ئىتتىپا قىنغا مۇناسىپ ياردەم بولمايدىكەن، ئۇقتۇرا
 ئاسىيَا ئىققىتسادىي جەھەقتە بىلەن كەچىپ ياردەم بولمايدىكەن، بولمايدىكەن،
 لاتتى، بۇ گۈزىدەك تەرەققىيات سەۋىيەسىكە ئىكەن بولمايدىخان بولاتتى. ئەمەما ئالى
 خا كەتكەن رايونلار بىلەن بولخان پەرق دۇلسەتىنىڭ ياردەم ئارقىلىقلار تەكشىلىدە
 دەغان بولسا، مۇۋەپپە قىيەت قازانىخىلى بولمايدۇلا ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭدىن سەل
 بىي ئاقىۋەدقابار كېلىپ چىقىدۇ. ئەمەلەيدىت ئىسپاقلىدىكى، ياردەم زۆرلۈر، ئەل
 ۋەقتە، ئەمەما ئۆز كەچىكە تايىنىپ ئىش كۆرۈش، جاسارەت بىلەن ئىشلەش روھى
 كەم بولسا تېخىمۇ بولمايدۇ. مەلمىي رايونلار پارتىيەنىڭ فاكچىن-سىياسەقلەرنىڭ
 يېتىكچىلىكىدە، ئاساسىي قانۇن وە قانۇنلار تەرىپىدىن ئۆزىكە بېرداگەن هوقوقىنى
 تولۇق يۈرگۈزۈپ، قەشەببۈسكارلىقنى وە ئاكىتىپلىقنى چارى قىلدۇرۇپ، ئۆزىدىكى
 ئۇستۇنىڭلۇك وە شارائىتلاردىن پايدىلىنىپ، ئېجەتمەئىي، ئىققىتسادىي قەرەققىيەقنى
 قەزىلىتىشى لازىم. سوۋېت ئىتتىپا قىننىڭ تەجرىبىلىرىدەك ئاساسەلانىخاندا، مەركەز بىلەن
 جايىلار هوقوقۇنىڭ مەركەز لەشتۈرۈلۈشى بىلەن تەقسىم قىلىنىشى ئۇقتۇرسىسىدەكى مۇذان
 سوۋەتنى، ئۆمۈمىيەلىق بىلەن قىسىمەنىڭ دۇلتۇرۇسىدىكى مۇذاسىۋەتنى توغرا ھەل قىـ
 لىشى، بىر-بىردىنىڭ ھەنپەتتىكە ئەتىمبار بېرىدشى لازىم. جايىلار مەركەز كەبويسۇنىشى،
 مەركەز ئاپاتۇزوم جايىلارنىڭ قانۇنداۇق ھەنپەتتىنىڭ زېيانغا ئۇچرىدىمىسىلەقىخا
 كاپاھەتلەك قىلىشى لازىم. بايىلۇق مەقبەلەرىنى ئېچىمىش، جايىلارنىڭ ڈستېتسادىي

تىرىھ قىقىيات يۇنىلىشىنى بەلكىلەش، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇش، كەسىپلىر بويىچە ئىش تەقسىم قىلىش قازارلىق ئىشلارنىمۇ مۇشۇ روھ بويىچە مۇۋاپق ھەل قىلىش لازىم . قازاقسىتىنى بىرئالىم، بىزنىڭ بۇ يەردە مەللەي بارا- ۋەرلىكىنىڭ ئەقتىسىادىي ئاساسىي بۇزۇلدى، خەلق ئىكەنلىكىنىڭ قۇرۇلمىسى مۇۋاپق بولەمدى، قازمىچىلىق سازائىتى بىر تەرەپلىرى راواجلاندۇرۇلدى، جۇمھۇرىيەت بىزنىڭ ئەقتىسىادىي كۈچىنىڭ كۆپ قىسىمىي مەركەزنىڭ قولىدا بولۇپ قالدى، مەركەزگە قاراشلىق كارخانىلارنىڭ كىرىدى ناھايىتى يۇقىرى بولۇۋاتىدۇ، جۇمھۇرىيەت بىزنىڭ كۆپ بولما يىۋاتىدۇ، يېزا ئەكىلىك مەھسۇلاتلىرىنىڭ، قوشۇمچە كەسىپ دەھسۇلاتلىرىنىڭ ۋە سازائىت خام ئەشىيەتلىرىنىڭ باھاسىنىڭ تۆۋەن بولۇشى يەرلىك كەرسىمەنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىتىپ كەن بولدى، دېگەن. بۇلتۇر بۇ جۇمھۇرىيەت سوۋېت ئەمتتىپاقي كۈھمۇنىستىك پارقىيەسى مەركىزدى كەرمەتتىنىڭ مۇ- ناسىۋەتلىك ھۇججەتلەرنىڭ روھىغا ئاساسلىنىپ، شۇ خىل مەسىلىدا بەردى ھەل قىلىشنىڭ لايمەنلىرىنى تۈزۈپ چىقىپ، 1990 - يىادىن باشلاپ يواخا قسو-خان، ئۇزبېكىستان قاقارلىق جۇمھۇرىيەتلەردىمۇ مەھسۇسلاشتۇرۇشنىڭ ئارتەرۇقچە تەكتە لەندىپ كەتەشى تۈپەيلدىن، ئەقتىسىادىي قۇرۇلما جەھەقىتىمىي ئامۇۋاپقىلىق كېلىپ چىققان . تارماقلار دۇقتۇردىمەدىكى تەكپۇڭسىزلىق كەۋدىلىك بولۇپ كەنلىقى، ھەتنى ئاپا-ت خاراكتېرلىك ئاقىتۇرۇلما رەپلىپ چىققان . ھازىر سوۋېت ئەمتتىپاقي بىر قىدرەپتىن ئەمتتىپاقداش جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ ئەقتىسىادىي جەھەقىتىه ئۆز ئالدىخا ئىش كۆرۈش هووقۇقىنى كېڭىيەتلىپ بېرىدىشكە ۋەدە بەرسە يەنە بىر تەپتىن، بە- ذى جايلارنىڭ ئۆز ئۆزدىنى تەمىنلەشكە ئېنلىك، ئۆزدىنى يېتىم قالدۇرۇشى خە- تەرلىك دەپ كۆرسەتىمەكتە . شۇنىڭ ئۆچۈن مۇۋاپق ئىش تەقسىماتى ئاساسىدا بىرلىكىنى ۋۇجۇدقى كەلتۈرۈش ۋە راواجلاندۇرۇشنى قىتىلىمەكتە . بۇنىڭدىن باشقا، ئۇقتۇرا ئاسىيا رايوندا ئائىلنىڭ كەڭ دائىمودە كۆچۈرۈلۈشى، ئاھالى- نىڭ بىكىر قىز كۆپلىيەپ كېتىشى، ئەمگەك كۈچلىرىنىڭ ئۇشۇقچىلىقى، ئېبىكولوگى- يىلىك مۇھىتتىنىڭ فاچارلىشىنى ئارقىسىدا كېلىپ چىققان ئېغىر، ئەجىتىمەئىي بەسى- لە ۋە ئەقتىسىادىي، مەسىلە مەۋجۇت . مۇشۇنداق مەسىلە، شەنجاڭدىمۇ ئۇ خشاش بولۇھخان دەرىجىدە مەۋجۇت، سوۋېت ئەمتتىپاقدىنىڭ ئۇقتۇرما ئاسىييانىڭ بۇ مەسى- لەلىرىنىڭ قانداق مۇئامىلە قىلىشىغا ۋە ئۇنى قانداق ھەل قىلىشىغا اكىشىلەر ئىۋەتتە كۆئۈل بولىدۇ .

3. مەسوتسپىيەلىستىك مەللەسي مەددەذىيەتنى راواجلاندۇرۇش جەھەقىتىه، سوۋېت ئۇقتۇرما ئاسىييانىدا نەچىچە ئۆتون يىلدىن بۇيان ئۇرۇغۇن خىزىتەلەر ئېشلىنىپ، كە-

شەلەرنىڭ درىققەتىنى جەلەپ قىلغۇدەك نەتەجىلەر قـواخا كـەلتۈرۈلدى. تۇقتۇرا ئاسىيادىكى مەللەتلەر ڈـۇزاق تارىخقا، مەددەنچەن ئەذىئەنسىگە ئىگە، ئـۇلار ئـۇزدىنىڭ ئىۋۇزگەچە مـەللىي مەددەنچەتىنى قـەرقەققىي قـەلدۈرۈشتى رـۇس مەددەنچەتىنىڭ وـە باشقا قـېرىندىاش مـەللەتلەرنىڭ مەددەنچەتىنىڭ ئېسىل تـەركىبلىرىنى ئـۇگەنلىش وـە قـوبۇل قـىلىش ئارقـىلىق، ئـۇزدىنىڭكىنى بـېيتىشقا وـە تـۇلۇـقـلاشقا درىققەت قـىلىدۇ. تۇقتۇرا ئاسىيادىكى كـۆپ مـەللەتلەك سـوۋەتىلەرنىڭ سـوتـىسىـالـىستـىـك مـەددەنچەتىنى شـۇ ئـاساستـا تـەرقـەقـقـىـاتـقـا ئـەـرـىـشـتـىـ وـە كـوـالـلـىـدىـ. قـازـاـقـىـسـتـانـىـدـەـ، ئـۇـزـبـېـكـىـسـتـانـىـدـەـ مـۇـلـۇـغـۇـنـ مـەـشـھـورـ مـەـددـەـنـچـەـتـ ئـەـرـبـابـلىـرىـ وـەـ مـۇـنـەـۋـەـرـ مـەـددـەـنـچـەـتـ مـۇـۋـەـپـېـقـىـيـتـ لـىـرىـ بـارـ. قـىـرـغـىـزـىـسـتـانـىـدـىـنـ ئـايـتـمـاـتـوـۋـقـاـ ئـۇـخـشـاشـقـوشـقـىـقـىـ زـامـانـ دـۇـزـىـيـاـ مـەـددـەـنـچـەـتـىـ سـەـھـنـىـسـىـدـەـ دـاـڭـ چـىـقـارـغـانـ يـازـغـۇـچـىـلـارـ چـقـقـىـ. ئـۇـنـىـڭـ ئـۇـسـۇـپـ يـېـتـىـلـىـشـ يـوـاـىـ تـېـپـىـكـ ئـەـھـمـىـيـتـكـهـ ئـىـگـىـهـ 30 - يـىـلـلـارـدـىـنـ 50 - يـىـلـلـارـغـەـ، قـازـاـقـىـسـتـانـداـ مـەـلـىـيـ مـەـددـەـنـچـەـتـ مـەـرـاـسـلـىـرـدـخـاـ وـەـ خـدـاقـ ئـەـدـەـبـىـيـاتـىـ ئـەـسـەـرـلـىـرـىـگـەـ قـوـپـالـىـلـىـقـ بـىـلـەـنـ ڈـۇـنـاـمـاـهـ قـىـلىـشـتـەـكـ ئـۇـخـشـ وـەـ خـاتـاـلـىـقـلـارـ يـۇـزـ بـەـرـگـەـنـىـدىـ، يـېـقـىـنـقـىـ بـىـرـ مـەـزـگـىـلـدـەـ بـوـاسـاـ، بـۇـ يـەـرـدـەـ قـازـاـقـلـارـنىـڭـ قـارـىـخـىـيـ مـەـددـەـنـچـەـتـ ئـەـذـىـئـەـنـىـسـىـنـىـ غـايـىـ لـەـشـتـوـرـدـوـشـ، سـىـرـقـىـنـىـڭـ مـەـددـەـنـچـەـتـىـ چـەـتـكـهـ قـېـقـىـشـ خـاـهـىـشـىـ، ئـەـلـگـىـرـىـلـىـمـەـيـ قـوـخـ تـاـپـ قـىـلىـشـ خـاـهـىـشـىـ يـۇـزـ بـەـرـدىـ، بـۇـ هـالـ مـەـددـەـنـچـەـتـنىـڭـ ئـېـخـىـرـ هـالـداـ چـوـشـكـوـنـلىـشـ شـىـكـهـ سـەـۋـەـبـ بـولـدىـ. بـىـزـنـىـڭـ ئـالـدـىـمـەـزـدـىـمـەـ مـەـلـىـيـ مـەـددـەـنـچـەـتـ ئـەـذـىـئـەـنـىـسـىـگـىـهـ وـەـ باـشـقاـ مـەـللـەـتلـەـرنـىـڭـ قـاـيـتاـ ئـۇـيـىـلىـنـىـشـ پـاـئـالـىـيـتـىـ ئـېـلىـپـ بـېـرـ بـىـلـدىـ. هـەـزـ بـىـرـ مـەـللـەـتلـەـ قـارـىـخـىـيـ مـەـددـەـنـچـەـتـنىـڭـ يـېـخـىـنـدـىـسـىـ ئـەـچـىـدـەـ جـەـۋـەـرـمـۇـ بـولـمـدـۇـ، شـاـكاـاـهـۇـ بـولـمـدـۇـ، ئـۇـزـ مـەـللـەـتـىـنـىـڭـكـىـنـىـ پـۇـقـۇـنـلـەـيـ مـۇـئـىـيـەـنـلـەـشـ تـوـدـوـشـ پـۆـزـتـىـسـىـيـسـىـجـوـ، باـشـقاـ مـەـللـەـتلـەـنـىـڭـكـىـنـىـ پـۇـقـۇـنـلـەـيـ چـەـتـكـهـ قـېـقـىـشـ پـۆـزـتـىـسـىـجـوـ قـوـغـراـ ئـەـمـەـسـ، بـۇـنـدـاـقـ پـۆـزـتـىـسـىـيـنـىـنىـ ئـىـكـىـكـىـلـىـسـىـ مـەـلـىـيـ مـەـددـەـنـچـەـتـنىـڭـ كـوـلـلـەـنـىـشـكـهـ وـەـ جـەـھـىـمـىـيـتـقـىـنـىـڭـ ئـەـلـگـىـرـىـلـىـشـكـهـ پـاـيـدـىـسـىـزـ. بـىـزـ مـەـللـەـتلـەـرنـىـڭـ قـارـدـ خـىـيـ مـەـددـەـنـچـەـتـ ئـەـذـىـئـەـنـىـسـىـگـهـ وـەـ باـشـقاـ مـەـنـمـۇـىـ مـەـرـاـسـلـىـرـدـخـاـ، ئـۇـزـ مـەـللـەـتـىـمـەـزـنـىـڭـ يـاخـشـىـ ئـەـذـىـئـەـنـىـنـىـ دـاـۋـامـلاـشـتـوـرـدـوـشـ وـەـ جـارـىـ قـىـلىـدـۈـرـۈـشـقاـ ذـاـهـاـيـتـىـ ئـەـسـتـاـيـىـدـىـلـىـقـ بـىـلـەـنـ مـۇـئـامـىـلـەـ قـىـلىـشـمـىـزـ، مـەـللـەـتـىـنـىـڭـ ئـۇـزـگـەـچـەـ ئـۇـسـلـۇـبـىـنـىـ سـاـقـلـاـپـ، مـەـلـىـيـ ئـەـنـمـىـكـارـچـىـلـقـقاـ قـارـشـىـ تـوـرـۈـشـمـىـزـ، شـۇـنـىـڭـ بـىـلـەـنـ بـىـرـ ۋـاقـىـتـتـاـ باـشـقاـ مـەـللـەـتـىـلـەـرـنىـڭـ، هـەـقـىـتـتـاـ پـۇـقـۇـنـ ئـەـنـسـانـيـتـقـىـنـىـڭـ قـارـىـخـىـيـ مـەـددـەـنـچـەـتـ مـەـرـاـسـلـىـرـىـنىـ تـەـنـقـىـدىـيـ رـەـۋـشـتـتـهـ قـوبـۇـلـ قـىـلىـشـمـىـزـ لـازـىـمـ. مـەـنـدـىـيـ ئـەـھـەـتـتـكـىـ بـېـكـىـنـمـەـچـىـلـكـهـ ئـۇـزـ مـەـللـەـتـىـنـىـڭـ تـەـرـقـ قـىـيـاـقـىـ ئـۇـچـۇـنـ ذـاـهـاـيـتـىـ زـىـيـاـنـلىـقـ.

شەلەرنىڭ دەققەتىنى جەلەپ قىلغۇدەك نەتەجىلەر قىواغا كەلتۈرۈلدى. تۇتۇرماسىيادىكى مەللەتلەر ئۇزاق تارىخقا مەددەنېپت ئەذىئەنسىگە ئىگە، ئۇلار ئۇزدىنىڭ ئۇزگەچە مەللەي مەددەنېپتىنى قەرەققىي قىلدۇرۇشتا رۇس مەددەنېپتىنىڭ وە باشقا قەرىنداش مەللەتلەرنىڭ مەددەنېپتىنىڭ ئېسىلى تەركىبلىرىنى ئۇگىنىش وە قىبۇل قىلىش ئارقىلىق، ئۇزدىنىڭكەننى بېپەتىشقا وە تولۇقلاشقا دەققەت قىلدۇ. تۇتۇرماسىيادىكى كۆپ مەللەتلەك سوۋېتلىرىنىڭ سوتىسىيالىستىك مەددەنېپتى شۇ ئاساستا تەرەققىياتقا ئېرىشىقى وە كۈالمەلدى. قازاقستاىدىمۇ، ئۇزبېكستاىدىمۇ ئۇرۇغۇن مەشھۇر مەددەنېپتى ئەربابلىرى وە مۇنەۋەر مەددەنېپت مۇۋەپپەقىيەتلىرى بىار. قىرغىزدىستاىدىن ئايىتاتۇرۇقا ئوخشاش قوش تىلىق، ھازىرقى زامان دۇزىيا مەددەنېپتى سەھىنەسىدە داڭ چەقارغان يازغۇچىلار چىقتى. ئۇنىڭ ئۇسۇپ يېتىلىش يولى تىپىمك ئەھىمەپتىكە ئىگە. 30 - يىللارىدىن 50 - يىللارغەچە، قازاقمىستاىدا مەللەي مەددەنېپت مەراسلىرىخا وە خەلق ئەدەبىيەتى ئەسەرلىرىگە قۇپالىق بىلەن ھۇئامىلە قىلىشتنىڭ ئېخشىش وە خاتمالىقلار يۈز بەرگەزىدى، يېقىنلىقى بىر مەزگىلە بولسا، بۇ يەردە قازاقلارنىڭ قاردىخىي مەددەنېپت ئەذىئەنسىنى غايىدە شەتىرۇش، سەرتىنىڭ مەددەنېپتىنى چەتكە قېقىش خاھىشى، ئەلگىردىلەمەي تىسوختاپ قىلىش خاھىشى يۈز بەردى، بۇ حال مەددەنېپتىنىڭ ئېخىر ھالدا چۈشكۈنىلىشى شىگە سەۋەب بولدى. بىزنىڭ ئالدىرىزىدەمۇ مەللەي مەددەنېپت ئەذىئەنسىگە وە باشقا مەللەتلەرنىڭ مەددەنېپتىگە توغرا ھۇئامىلە قىلىش مەسسلىسى ھەۋجۇن. ئالىدىنلىقى يېلى شەنجاڭدا مەللەي مەددەنېپت بۇستىدە قايتا ئۇيىلىنىش پاائالىپتى ئېلىپ بېرەتلەر. ھەز بىر مەللەتنىڭ قاردىخىي مەددەنېپتىنىڭ يېغىندىسى ئەپچىدە جەۋەرمۇ بولىدۇ، شاكالىمۇ بولىدۇ، ئۆز مەللەتنىڭكەننى پۇتاۋىلەي مەۋەپپەيەزىلەش تۈدۈش پۇزىتسىمىسىمۇ، باشقا مەللەتنىڭكەننى پۇتاۋىلەي چەتكە قېقىش پۇزىتسىمىسىمۇ قوغرا ئەمەس، بۇنداق پۇزىتسىمىنىڭ ئىككىلىسى مەللەي مەددەنېپتىنىڭ گۈللەنمەشىگە وە جەھىئىپتىنىڭ ئەلگىرلىشىگە پايدىسىز. بىز مەللەتلەرنىڭ تاردەخىي مەددەنېپت ئەذىئەنسىگە وە باشقا مەفۇرى مەراسلىرىخا، ئۇز مەللەتنىڭ بىلەن ياخشى ئەذىئەنسىنى داۋاملاشتۇرۇش وە چارى قىلدۇرۇشقا ذاھايىتى ئەستايىدىللىق بىلەن ھۇئامىلە قىلىشىمىز، مەللەتنىڭ ئۇزگەچە ئۇسلىوبىنى ساقلاپ، مەللەي ئەنلىكبارچىلىققا قارشى تۇرۇشىمىز، شۇنىڭ ئەنلىك ئەنلىك ئەرنىڭ، ھەقتىتا پۇقۇن ئەنسافىيەتنىڭ قاردىخىي مەددەنېپت مەراسلىرىنى تەنقىمىدىي رەۋشىتە قىبۇل قىلىشىمىز لازىم. مەندۇرى چەھەتنىڭ كېچىلىكى بېكىنەمەچىلىكىمۇ ئۇز مەللەتنىڭ تەرەققىيەتى ئۇچۇن ذاھايىتى زىيەزلىق.

چەقىزىشى مۇمكىن، ئاپتۇزمۇم رايون سىزدىمۇ ئەكس سادا قوزغىشى مۇمكىن، جۇڭىز بىلەن سوۋېت ئىتتىپا قىنىڭ مەللەي قىلى - يېزىق سىياسىتى جەھەتنىڭ ئوخشاشى لەقى ۋە قوششىمىما سىلىقىمۇ تەتقىق قىلىشقا ئەردىيدىغان تېبىمدەك تۈرىدۇ . 4 . مەللىي مائاردىپ جەھەتنە، سوۋېت ئىتتىپا قىنىڭ ئوقتۇرا ئاسىيادىكى جۇمھۇردىيەتلەر دەنە كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلگەن، ئادەتنە كى مائاردىپ ئاساسەن ئومۇملاشتۇرۇلۇپ بولغان، ئالىي مائاردىپنىڭ تەرەققىياتى تېز تەرەققىي قىلىغان، كەسپىي تېخنىكا مائاردىپىمۇ خىلى داۋاجلانىغان، ھازىر ئوقتۇرا ئاسىيادىكى جۇمھۇردىيەتلەردىكى مائاردىپ تىسەرەققىيات سەۋىيەسى ئومۇمەن ئېيىتقاتىدا، دۇس فېبدىراتىپ جۇمھۇردىيەتنىڭ سەۋىيەسى كەپقىنلاشقا، ھەر 10 مىڭ كېشى ئىمچىدە ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنىڭ ئىمگەلىگەن سانى تەرەققىي تاپقان بىزى كاپقىتا المستېركەنلەر فىڭىكىگە تەڭىلەشكەن، ھەتنە ئېشىپ كەتكەن، تىلغا ئېلىپ ئوقتۇشكە ئەردىيدىخىنى شۇڭىسى، مەكتەپ خىزەتىمە ئۇلار ئوقۇتۇشىمۇ تۇتقان، تەرەببىيەنە ئوقۇغۇچىلار غابولغان سىياسىي - ئىددىيەتى ئەرەبىيەنى، جۇمەلەدىن ۋە تەنپىدران ۋەرلىك، ئېتىپ زاتسونالىزمىق (مەلەقلەر ئاراھۇن ئاسىۋەت مەЖНацонализм، ئامەسى ئاقبىئىزم، ئەخلاق، قادۇن، ئەمگەك قاتارلىق جەھەتنەردىكى تەرەببىيەنى تەركىتىلگەن، ئىنلىقلابىي ئەذىزىتە قوغىرسىدەكى تەرەببىيەت دائىم ئېلىپ بېردايدىغان بىر خىل تۈزۈمگە ئايلاڭان، بۇ جەھەتنىڭى كەتكەپ ئەئالىيەتلىرى بەزىدە شەكىلگە ئايلانىپ قېلىپ، ئەمەلىي ئۆزۈمگە ئەھەمەيەت بېردايدىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئومۇمىي جەھەتنىن قارىغانىدا، ئۇنىڭ ئەتەجىمىنى ئىنكار قىلىۋ ئېتىشكەمۇ بولمايدۇ، سىياسىي - ئىددىيەتى ئەرەبىيەنى ئېلىپ تاشلاشقا، ھەرگىز بواهایدۇ (سوۋېت ئىتتىپا قىمىتى مەكتەپ مائاردىپىدا ماركسىزم - لېنینىزەنە ئاساسىي ئەزىزىتە دەسلىرىنى ئەمەلدەن قالدىرۇشنى قىدار قىلغان). ئەچچە ئۇن يېلەدىن بۇيان، تۈرلۈك مەكتەپلەر خەلق ئىمگەلىنىڭ ھەر قايىسى تارماقلىرى ئۈچۈن كەسپىي خادىملارنى تۈركۈمەلەپ ئۈزۈلۈكىسىز تەرەببىيەلەپ يېتىشتەردىپ بەرگەن، لېكىن مائاردىپ ۋە ئوقۇتۇش ئىشانىرى سۇپىتەنە ئۇقىرى بولماسىلىقى، مەكتەپلەرنىڭ جايامشىنى تەمەلىي ئېھەتىياجىخا دېگەندەك ئۇيغۇن بولماسىلىقى مائاردىپ ئېشلىرى دەسلىرنىڭ ئەمەلىي ئېھەتىياجىخا دېگەندەك ئۇيغۇن بولماسىلىقى مائاردىپ ئېشلىرى دەسلىرنىڭ تىسەرەققىياتىدا ۋە مەكتەپ خىزەتىمە ساپلىنىۋاتقان مەسلىلەردىر، ئۇنىڭ ئىدىن باشقا، بىزى جۇمھۇردىيەتلەردىن ئالىي مەكتەپلەرگە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشتى، ئاساسىي گەۋە مەللىت ئوقۇغۇچىلار دەنە كەتكەپلەر ئەسلىقى تۈپەيەنلىك مۇۋاپىق بولماسىلىقى تۈپەيەنلىك، باشقا مەلەقلەرنىڭ ئارازىداقىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان،

بۇنداق ذاتو غرا دىستىل ھېماھۇ دەۋچۇن.

بىزنىڭ شىنجاڭدىمۇ مائارىپ ئىشلىرى تېز سۈرئەن بىلەن داۋاجلاندى، قۇرلۇك ئوقۇتۇش مۇئىسىلىرى ھەممىلا جايىدا قۇرۇلدى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ سانىي ۋە ذوپۇس قىچىمەن تىۋۇتقان نىسبەتىنى ئۆتەمۇشتىكى بىلەن سېلىدشتۈرگىمى بولمايدۇ. لېكىن سوۋېت ئىتتىپا قىنىڭ ئوقتۇرا ئاسىيادىكى جۇمھۇرىيەتلەرى بىلەن سېلىدشتۈرغا نىدا، بىزدە مائارىپنىڭ ئومۇھانىش دەرىجىسى، مەللەي مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتۇش سەۋىيەسى، سىياسىي-قىمىدىيەتلىرى تەرىبىيەننىڭ ئىزچىلىقى ۋە كۆپ خىلەتلىق قاتارلىق جەھەتىلەرde پەرق بار. ئاسىيي مائارىپنىڭ ئاجىزلىقى، ئوقۇتۇقچىلارنى تەرىبىيەلەش ۋە ئۇلارنىڭ بىلەمنى ئاشۇرۇشقا يېتەرلىك ئەھەمیت بېرىلەمەنگە ئىلەكى — مائارىپ سۈپەتتىنىڭ ئۆسەلمىكە ئامىكىدىكى ھۆھەم سەۋەب. سوۋېت ئىتتىپا قىنىڭ ئوقتۇرا ئاسىيادىكى جۇمھۇرىيەتلەرى مائارىپ ئىشلىرىنى ذور كۈچ بىلەن داۋاجلاندىرغا نىلەقى ئۇچۇن، ئۇ دايونلارنىڭ ئىلىگىرىدى ساۋاتىسىزلىق قاپلاب كەتكەن قالاق قىياپتى ئۆزگىرىپ، زور زىيالىلار قوشۇنىغا ئىگە دايىز لارغا ئايلانغان. بۇ مەسال بىزنىڭ مائارىپ ئىشلىرىغا تېخىمۇ ئەھەمیت بېرىپ، مائارىپنىي مەللەتىلەرنىڭ ساپاپاسىنى ئۆستۈرۈشتىكى ھۆھەم ستراتېجىيەلەك تەرىبىر قەماشىم، زغا ئىلەام بولۇشقا تېگىشلىك. ئادەتى تەرىبىيەلەپ يېتىشتۈرۈش ئۇچۇن ئۇزۇن ۋاقىت كېتىسىدۇ، ئىختىسسالىق خادىپلارنى يېتىشۇرۇشته ئۇزاق مۇددەت قىروشچانلىق كۈرسىقى كەندىلا، ئاندىن ئۇنىڭ ئۇزۇمىنى كۆركىلى كۆزلەپ، ماددىي ئىشلەپچىمىرىشىلە ئەھەمیت بېرىپ، ئىختىسسالىق خادىپلارنى يېتىشۇرۇشكە سەل قارايدۇ؛ مائارىپ ئىشلىرىدا سانخىلە ئەھەمیت بېرىپ، سۈپەتكەسەل قارايدۇ، قوبۇل قىلىنغان ۋە ئوقۇش پۇقتۇرگەن ئوقۇغۇچى ساننىڭ كۆپپەشمى بىلەنلا قاذاقى كارىپ، تەرىبىيەلەنگەن خادىپلارنىڭ ئۆلچەمگە لايمىق بولۇش — بولماسىلىقى بىلەن كارى بولمايدۇ. بىز سوۋېت ئىتتىپا قىنىڭ ئوقتۇرا ئاسىيادىكى جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ مائارىپ ئىشلىرىغا ئەھەمیت بېرىشتىكى تەرىجىپلى، وىگەمۇ قارىشىمىز، شۇنىڭ بىلەن بىلەن ئۇلارنىڭ ئوقۇتۇش ۋە مائارىپنىڭ سۈپەتتىنى ئوتۇشى كۈچلۈك بولماغا نىلەن قىدىكى ساۋاقلەرىنىمۇ قوبۇل قىلىشىمىز لازىم. بىز ھەرگىز بىر تەرىپلىمەن ئەلدا قوغلاشىمای، دىققەت نەزەرىنى ئۆلچەمگە لايمىق خادىپلارنى يېتىشتۈرۈشكە قارىتىپ، مەللەي مائارىپنى پۇختا ئەلدا ھەققىي يۈكىسەلدۈرۈشىمىز كېرەك.

5. كادىرلار سىياسىتى ۋە كادىرلار خىزمەتى جەھەتنە، سوۋېت ئىتتىپا قىنىڭ ئوقتۇرا ئاسىيادىكى خۇمھۇرىيەتلەرنىڭ ئۇزۇن مۇددەتلىك ئەمە لمىيەتىدىن بىزنىڭ

ڈور ندك قىلىشىمىزغا بولىدىغان بىر مۇنچە نەرسىلەرمۇ بار ئىمكەن. سوۋېت كومىتەتلىكىيەنىڭ دا يۈزىلاردا يەرىلىك مەللەت كادىرلىرىنى قەرىپىمىلەپ يېتىشتۈرۈش ۋە گۈشەلىتىشكە ئەزەلدىن بىر قەدر ئەھىيەت بېرىپ كەلگەن. بىر قانچە يىل تىرىش-چىانلىق كۈرسەتىش ئارقىلىق، ڈوقتۇرا ئاسىيادىكىي ھەر قايىسى جۇمەھۇرىيە تىلىمەرنى پەيدىنپەي ڈۈزىنىڭ كادىرلار قوشۇنىنى ۋۇجۇدقى كەلتۈرگەن، كادىرلارنىڭ بىلىم ئەھلىگە ۋە كەسىپ ئەھلىگە ئايلەنەشى جەھەتنىمۇ ئالاھىدە نەقىچىگە ئېرىدىشكەن. بىر مەللەتنى ئاساسىي كەۋەه قىامىپ كۆپ مەلەتتىن تەركىب قاپقان مەللەي ئاپ خۇزمىيەلىك دا يۈزىلاردا، كادىرلارنى مەللەيەشتۈرۈش دېگەن سۆزنى ئاساسىي كەۋەه بولغان مەللەتنىڭ كادىرلىرىنىلا ئىشقا قويۇش دەپ تار مەندىدە چۈشىنىڭ ۋېلىشقا بولمايدۇ، باشقا مەللەتلەرنىڭ ۋە كىلا مردىنەمۇ قوبۇل قىامىپ ھەر دەرىجىمەلىك پارتىيە ۋە دۆلەت ڈور گانلىرى، ئىشچىلار ڈۈيۈشەلىرى، ياشلار بىر لەشەلىرى، ئايىتالار بىچەمىيەتى قاتارلىق ئاممىتى ئەشكىلاقلار ۋە ئىقتىسادىي ڈور گانلارنىڭ خىزمەتلەرىدگە قاتىناشتۇرۇش ھەمدە ھەر دەرىجەلىك دەھبىزىي كادىرلارنىڭ تەركىب لەنەشىمەدە ھەزكۈر دا يۈزىلەت كادىرلارنى قۇرۇلۇمىسىنى تو لۇق ئەكس ئەقتۈرۈش كېرىك، ئەلۇقتە. يېقىندا مەلۇم بولغان ما تېرىدىالاردىن قاردىغاندا، ڈوقتۇرا ئاسىي دا يۈز لەردىنىڭ كادىرلار خىزمەتىدىنەمۇ بىر مۇنچە مەسىلەر ساقلانغان، مەسىلەن، قازاقى سىستادىنى ئالساق، بۇ جۇمەھۇرىيەتتە كادىرلارنى قىلىپ ڈۈستۈرۈش، سەپالەش ۋە تەرىپىمىلەپ يېتىشتۈرۈش جەھەتلەردىن ئۇقساڭلار مەۋجۇت بولغان. كادىرلارنى قەكشۈرۈش ۋە ئىشقا قويۇشتى كادىرلارنىڭ ئەخلاق ۋە قابىلىيەت ڈۈلچىمەدە چىڭ تۈزىمای، ڈۈلارنىڭ مەللەي تەۋەلىكىنى بەكرەك كۆزدە تۈتقان، سىياسىي - ئىددىئىتى ئەھۋالى، ڈەخلاق - پەزدىلىتى، كەسىپىي ساپاسى، خىزمەن ئىقتىدارى قاتارلىق جەھەتلەرگە سەل قاردىغان. ئۇنىڭ ڈۈستىگە قۇزايپۇ (سوۋېت كومپارقىيەسى قازاقستان مەرىكىزدى كومەتىتىنىڭ ساپىق 1 - سېكىرىتەارى) دەك دەھبىزىي خادىمەلارنىڭ ڈۆز ڈۇرۇق - تۇغقا ئالىرى ۋە يېقىن ئادەملەرىنى ئىشقا قويۇشى، كەشەلەرنىڭ يەرىلىك مەزھەپچىلىك بىلەن گۇرۇھۇوازلىق قىلىشى، بەزى ئادەملەر ھەر خەل ۋاسىتىلەر بىلەن مەسىپ - ڈورۇن قالىشىنى كادىرلار قوشۇنىنى قالاپ مەيقانلاشتۇرۇۋەتكەن. ئۇنىڭدىن باشقا، كادىرلار قوشۇنىنىڭ ڈورۇلەمىسىدا مەللەي كادىرلار پارتىيە - ھۆكۈھەت ڈورۇلەرىدا كۆپ، ئىگەلىك ۋە پەن - تېخنىكا ئورۇلەرىدا ئاز بولۇپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ۋە پەن - تېخنىكا تەرەققىيەتلىكى ئېمەتتىيەجاڭغا ڈۈيغۇ ئالىشالىغان.

بىزنىڭ پارقىيە ۋە ھۆكۈمىتلىرىمۇ ھەللىي كادىرلارنى قەزىيەلىپ يېتىشىتىرىۋەشىن تۈرۈش ۋە ئۇشاڭىتىشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ، ڈۇنىي ھەللىي سەياسەتنى ڈىنچىل ئېجرا قىلىشتىكى ئەنتايىن مۇھىم بىر ۋەزىفە دەپ قاراپ كەلدى: 40 يەلدىن بۇيان نۇرغۇنلۇخان يەرلىك ھەللىت كادىرلىرىنى قەزىيەلىپ يېتىشىتىۋەرىدى، ئۇلار سوتسىيالىستىك ئەندىقلاب ۋە قىۇرۇلۇش ئىشلىرىدا ئۆزىگە خاس دولىتىي جارى قىلدۇرماقتا. لېكىن كادىرلار خىزىتىدىكى يېتىردىسىزلىك شۇكى، بىر ھەزگىل كادىرلارنىڭ كەسپىيامشىشىگە بولغان تەلپ يۇقىرى بولىمىدى، ڈۇھۇمىي گەۋدىدىن قارىخاىسىدا، كادىرلارنىڭ كەسپىي بىلەم سەۋىدىمىسى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇشىنىڭ ئېچتىياجىغا ھاسلىشالمايدۇ. سوۋېت ئىتتىپاقيدا، كادىرلارنى كەسپىي جەھەتنە ئۆزەت بىلەن تەرىبىيەلەشتە بىر يۈرۈش تۈزۈم ۋە چارە يۈلە قويۇلغان، بۇنى ئەواڭە قىاشقا ئەرزىدىمۇ. كادىرلار ھەسلىمىسىدە، سوۋېت ئىتتىپاقينىڭ ڈوقتۇرا ئاسىيادىكى جۇھۇردىيەتلەرنىدە ۋە بىزنىڭ شەنجىڭ رايونىمۇزدا بەزى ئېغىشلار يۈز بىرگەن. سوۋېت ئىتتىپاقي قارىختا زور بىر تۈركۈم ھەللىي كادىرلارنى خاتا ئەدەبلىگەن، بىزدىمۇ يەرلىك ھەللىتچىلىككە قارشى قىۇرۇش قاتارلىق ھەرتكەتىلەردە بىر ھۇنچە ھەللىي كادىرلار ئۇرۇپالىقىقا ڈۇچىرغان. بۇ جەھەتنە ئۇرتاق ساۋاق بار، بۇنى ئەستە ئوبىدان تۈتۈشىمۇز كېرەك.

6 . دىن ھەسلىمىسىدە، سوۋېت ئىتتىپاقي كۆپ يەللارىدىن بۇيان، بىر قەرەپ تەمن دىننىي ئېتىقاد ئەر كەنلىكىنى ئېتىراپ قىلماپ، قانۇنلىق دىننىي پائالىيەتلىرى كەنلىكىنى ئەرگە يول قويىغان، يەذ بىر تەرىپتەن، ئاپتەئۇم قەشۇدقاتىنى قازان ئايدۇرۇپ، دىنخا قارشى كۈدەش ئېلىپ بارغان. سوۋېت ئىتتىپاقينىڭ ڈوقتۇرا ئاسىيادىكى جۇھۇردىيەتلەرى ئۇزاقتىن بۇيان مۇشۇنداق قىلاڭا ذىلىقىتىن، دىننىي تەشكىلاتلار، دىننىي پائالىيەت سورۇنلىرى ۋە دىنخا ئېتىقاد قىلغۇچىلارنىڭ سانى زور دەرىجىدە ئازا يەخان، پۇتۇن خەلق دىنخا ئېتىقاد قىلدەردىغان ئەھۋال تۈكىگەن. لېكىن ئۇلار دىننىڭ ئۇرۇن ھۇددەتلەكى ۋە ھۇرەكەپلىكىنى يېتىرلىك مۇلچەرلىيەلىمگە ئەلىكى تەن، دىننىي خىزەتنە ھەمشە «سول» چەللىق قىلماپ، دىنخا قارشى كۈدەشنىڭ چەڭىۋارلىقىنى كۈچەيتىشىنى قايتاڭىتىلىنىڭ، «دەننەسى ڈومۇمیۈز لۇك، تەن، دىننىي ئەللىكىنى كۈچەيتىشىنى كەئالدىرىغان. بىر ھەزگىل ئېچىدە نۇرمال دىننىي پائالىيەتلىرى ئامۇۋاپىق ھەمۇدىي ھۇداخىماگە ئۇچىراپ، ئاشكارا ھالەتنىن يوشۇدۇن ھالەتكە ئۆتكەن، دىنخا ئېتىقاد قىلغۇچىلارنىڭ دىننىي ھېسسەيياتىنى بېسىمغا ۋە ۋەزىرلىك ئۇچۇرىغان، شۇنىڭ بىلەن ئۇلاردا قارشىلىق كەيپىياثى ئۇرۇلۇپ، ھەللىتلىر ھۇناسىدە ئەلدىي قەسىرلەرنى كەلتۈرگەن. ھازىر سوۋېت ئىتتىپاقي دىنخا قارىتىلاغان

فائچىن - سپياسەتلەرنى تەڭشەپ، دىن توغرىسىدا يېڭى قانۇنلارنى تۈزۈۋاتىمدا، سوۋىپتىمىپا قىدا سوۋىپتىچە يېڭى كەيپەپا قىنى تۈرگۈزۈش، كونا ۋە دىنىي تۈس ئالغان بايرام، ئۆرپ - ئادەت ۋە نەئەنلىك دەرىجىنىڭ ئورنىغا يېڭىچە بايرام، قائىدە - يوسۇن ۋە ئىنلىكلاپىي قەنەنلىك دەرىجىنىڭ قىشىپ بېپۇس قىلىغىان، بۇ، كونا ئۆرپ - ئادەتلەرنى ئۆزۈزگەرقىشىتە ھەلۇم دول ئويىنغان. ئوتتۇرا ئاسپىيادا مۇسۇلمانلارنىڭ بایرامى - دوزا ھېيتى، قۇربان ھېيتى قاتارلىق بایراملار ئىلىكىمدىكەك كەڭ كۆلدەمە قىيەتلىك ئەندەن ئەندەن، ئادەتتە پەقەت خىزمەتلىك سىرققى ۋاقىتتا ئائىلە دائىرىسىدىلا كىچىك كۆلدەلىك پائالىيەت ئۆتكۈزۈلەندىغان بولغان.

دەنلىي سپياسەتنى ئېجرا قىلىشتا، بىزدىمۇ ياخىنداق ياخىنلايدۇز بەرگەنلىدى. ھازىر «مەدەنلىيەت ئىنلىكلاپىي» مەزگىلمىدە يۈز بەرگەن ئىنلىتايىن «سول» چىللەق خاتمالقى تۈزۈتىلىمپ، دەنخىما ئېتىقىساد قىلغۇچىلارنىڭ دەنلىي ئېتقىاد مەركەنلىكى ۋە دەنلىي قۇردەمۇشى تساوق كاپالىتكە ئېگە قىلىنىدى. لېكىن بەزى جايىلاردا يەنە بىر خەل ئېغىش يۈز بەرگەنلىك قىلىدى. يېقىنلىقى بىر مەزگىل ئېچىمە، رېمۇنت قىلىنغان ۋە يېڭى ياسالغان مەسچىت بەك كۆپ بولۇپ كەتكەن، قۇرۇغان دەنلىي ھەكتەپلەرەمۇ ئاز ئەمەس، بەزى جايىلاردا دەنلىي پائالىيەتلىر ئەۋچ ئېباپ كەتكەن، بۇلارنىڭ كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ياماڭ تەسىرى ۋە ئاق-ئۇتىنى كۆرۈۋەلىش تەس دەمەس، بىر ھۇنچە ئۇقۇمۇشاوق كەشىلەر بۇنىڭدىن چوڭقۇر غەم يېھەكتە. پارتىيە-ئەزىزنىڭ ھازىر يۈرگۈزۈۋاتقان دەنلىي سپياسەتى توغرى، ئۇنىڭ ئېجرا قىلىننىشىمۇ بىر قەددەر ياخشى، لېكىن بۇ جەھەتتە ھېچقا نداق مەسىلە يوق دېگىلى بولمايدۇ. بۇ سپياسەتنى ئېجرا قىلىش داۋامدا، ھەم «سول» چىللەققا قارشى قۇرۇش، ھەم ئەزىزلىقىنى ساقلانىشتا چىڭ ئۇرۇش كېرەك؛ دەنلىي مەسىلەگە ئادىدى - قوبىال پۈزىتىسىيە قولانىنىشقا بولمايدۇ، ھەم ئۆز مەيلەگە قويۇۋېتىشكەمۇ بولمايدۇ. ئورماں دەنلىي پائالىيەتلىرەن ئوغىداش بىلەن بىر ۋاقىتتا، بەزىلەرنىڭ دىنلىدىن پايدىلەنلىپ قانۇنىسىز ھەر دەنلىي اەرەن ئېلىمپ بېرىدىشىدىن ھۇشياڭ بولۇش لازىم. پاكىتلار بىزگە شۇنى ئۇقتۇردىكى، غەيردىي نورماں دەنلىي ئەسەبىيەلىك كۆپ ھاللاردا ياماڭ غەزلىك ئادەملەر تەرىپىدىدىن قوزغۇتىلەغان، ھالبۇكى، دەنلىي ئەسەبىيەلىك يەنە ھەممىشە ھىللەتلىر ئارا ئۇچىمەنىڭ ۋە تۇقۇنۇشنىڭ مۇھىم مەذبەسى بولۇپ قالىدۇ. بۇگۈزلىكى كۈنىدە، مەملىكتە ئېچى ۋە سەرتىمىدىكى دۇشمەن كۈچلەر ئۇخشاش بولماغان دىن ۋە ئۇخشاش بولماغان دەنلىي مەزھەپلەرنىڭ مەۋجۇت ئۆزۈشى ۋە ئۇلارنىڭ ئۇقتۇردىمىدىكى

قارىمۇ قارشىلىقىن پايدىلەنلىپ، دۇزلىرى دىنىڭ بۇ زغۇنچىلىق، بۇ لگۇنچىلىك وە ئاڭدىرىمىز
چىلىقىتىن ئىبارەت جىنايى ھەقسىتىگە يېتىش ئۇچۇن ئۇرۇنۇشى ھۇمكىن، سوۋىت
ئىتتىپا قىنىڭ ئوتتۇردا ئاسىيادىكى جۇمەردىيەقلەرى ھەملەكەت ئىچى ۋە سىرقىدىكى
دۇشەن كەنچىلەر دىنى قوزغا ئودۇنىۋېلىپ سۇيىقەستەلىك ھەر دىكەتالەرنى
ئېلىپ بېرىشىغا ئەزىزى دىققەت قىلىپ كەلگەن ۋە ئۇلارنى ئۇچۇق - ئاشكارا
پاش قىلغان، ھەملەكەت سىرقىدىكى ئەكسىيەتچى كەنچىلەر دىنى سىڭىپ كەنچىلىكى
ۋە تەسىرىدگە نىسبەتەن، بىزدە يېتەرلىك ھۇشىيارلىق بولغا نىدىن قاشقىرى، يەنە
ئۇنىڭغا قارشى ھۇناسىپ تەدبىرلەرە بىولۇشى لازىم.

7. مەللەقلەر ئارا ھۇناسىۋەتنى توغرا بىرتكەرەپ قىلىش ۋە بۇرۇن ئەملاكتە
چىلىكىگە قارشى تۈرۈش جەھەقتە، سوۋىت ئىتتىپا قىنىڭ ئوتتۇردا ئاسىيَا جۇمەردى
يەقلەر دە تەرىبىيە ئېلىپ بېرىش، تەكمىلەنگەن بولسا، اپكىن سۆزلەش كۆپ،
ئەمەلىي ئىشائەش ئاز بولغان، بەزىدە شەكماگە ئايىلىنىپ قىلىپ، ئۇنىھى ياخشى
بولغان، يېقىنلىقى يەللاردىن بۇيان، يەنەمۇنىڭىزلىكەپ تەدبىرقولىنىپ بۇ جەھەقتىكى
قەربىيەنى، كەنچىلەشتۈرۈش ۋە ياخشىلاشنى ئوتتۇرۇغا قويغان، شوۋېنىزەغا ۋە مەللەقە
چىلىككە قارشى تۈرۈش جەھەقتە، ئەلگىرى خېلى كۆپ سۆزلەنگەن بولسا جۇ،
لېكىن كۆپ ھەللاردا ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرۈلمىگەن، قاراچىلىقى كەم بولغان.
هازىر مەللەتچىلىكىنىڭ تۈرلۈك ئېپادىلىرىنى پاش قىلىش ۋە قەنقيىد قىلىش باشل
لاندى، هازىرچە قېخى ئۇنىڭ ئۇنىھى كۆرۈلگىنى يوق، ئۇنىڭ ئەكسىچە، دېمۇك
دا قىيىملەشتۈرۈش ۋە ئاشكارىدلاش شارا ئەتمىدا، مەللەتچىلىك قېخىمۇ يامراپ كەتق
كەن، ئەشەددىي مەللەتچىلىك ئەلماي ئۆچچەنلىكىنى ئىپاپ - ئاشكارا، قۇقۇرتىپ،
مەللەي ماجىرا ۋە توقۇنۇش قوزغاپ، مەللەي ھەلمازچىلىق تۈرۈدۈپ، ئىمنتاينى
ئېڭىز ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىارماقتا، چۈلک رۇسچىلىق شوۋېنىزمى يەنبلا
ھەۋجۇت، ئاز سانلىق مەللەقلەر، ئۇنىڭ ئېپادىلىرىنى ئىمنتايان بىزاز بولماقتا
ۋە ئەپرەتلىكىتە. كۆپ يەللاردىن بسويان، ئەمەلىيەقتە، اشۇۋېنىزەغا قومىقا،
قارشى تۈرۈلۈپ، چىشكىچىلىق شوۋېنىزەغا قارشى تۈرۈشەمۇ ئەمەلىگە ئاشماي، مەللەي ھۇناسى
ۋە تەتكە ئېڭىز زىيان يەتكەن.

ئىپتونوم رايونىمىزدا مەللەقلەر ئىتتىپا قلىقى قوغۇرۇنىدا كى تەرىبىيەگە
ئىمنتايان ئەمەلىيەت بېرىلىپ، مەللەقلەر ئىتتىپا قلىقى تەرىبىيە ئېپىدا ۋە ئادەقتىكى
چاڭلاردا زۇرغۇن سەزىمىدا، ئىشائەندى، ئەمەددىكى مەسىلە - تەرىبىيەنىڭ
ئەمەلىي ئۇنىھىنى ئۆستۈزۈپ، ئۇنىڭ دەسىيەتچىلەر ئەلپىقا ئايدىلىنىپ قېلىنىدىن

ساقلەندىمىش، بىرۇزۇئىسا مەللەتچىلىكىمكە قارشى تۈرۈشىقا كەلەك، دەھ بەرلىكىنىڭ پۈزىتىسىمىنى دۈشىن بولۇش، ھەم چوڭ مەللەتچىلىكىمكە، ئالدى بىلەن چوڭ خەنۇزۇچىلىققا قارشى تۈرۈش، ھەم يەرلىك مەللەتچىلىكىمكە قارشى تۈرۈش لازىم. كەڭ كادىرلارنى ئاڭلۇق حالدا ئۆزىنىڭ بىرۇزۇئىسا مەللەتچىلىكىمكە قارشى تۈرۈنىدۇغان قىلىمىش ھەمدە ئۇماڭىمىدىكى ئاتا توغرا ئىددىيە - كەپپىيەتلىرىنى تۈركىتىمىش كېرەك، بۇنىڭ ئۇچۇن يەنە بوشاشماستىن قىرىشچاڭلىق كۆرسىتىمىش ۋە چۈڭقۇر، ئىنچىلىكە خىزمەت ئىشلەشكە توغرا كېلىمدو.

سوۋېت ئىتتىپا قىدىكى مەللەي مۇناسىۋەتنىڭ ھازىرقى ھالىتىنى كۆزدە تۈرۈنىمەندا، بىر مۇنچە ھەسلىلمەرنى چۈڭقۇر ئۇيىلەنىشىغا ئەرزييدۇ. سوۋېت ئىتتىمىها قىمىنى ئۆزىنەن كەپپىيەتكەنلىق زىيەنى بولماش. ئۇلارنىڭ ئىلاگىرى مەللەتلەرنى گۈللەنىسىدۇرۇش ۋە مەللەتلەرنىڭ تەرەققىيەتلىنى يېڭىسىلدۈرۈش چەھەقتىكى تەچرىبەلىرى دەن ئۆزىنەن ئۆزىنەن ئەمەلىيەتلىنى ئاساس قىلىپ پايدىلىمەنلىخىز ئۇلاردا مەللەتلەرنىڭ تەرەققىيەت جەريايى ۋە مەللەي مۇناسىۋەت چەھەقتە كۆرۈلگەن مەسىلەلەرنى تەھلىل قىلىپ، ئۇنىڭدىن پايدىلىق ساۋاقلارنى قوبۇل قىلىمەشىمەن لازىم. ئەگەر سوۋېت ئىتتىپا قىنىڭ ئىلاگىرى مەسىلەنى ھەل قىلىمەشتىكى تارىخىي تەچرىبەلىرى بىز ئۇچۇن پايدىلىق دەيدىغان بولساق، ئۇ حالدا بۇگۈنكى كۈندە ئۇلار دۈچ كەلگەن ئېغىر مەللەي ۋەزىيەت ۋە ئۆزگىرىدە ۋاتاقان دېئالامق بىزنىڭ ھۇشىارلىق ئەزىزى قوزغاشقا تۈرۈتكە بىلۇشى كېرەك. ئۇذاقتىن بۇيان، سوۋېت ئىتتىپا قىدىكى مەللەي مەسىلە قەدرىچىي يېڭىلىمپ قالغان ھەمدە سوۋېت ئىتتىپا قى بۇ ھەمىلەرنى ئاڭلۇق ياكى ئائىسىز حالدا يېڭىلىپ كەلگەن ۋە ئۇنىڭدىن ئۆزىنەن قاچۇرغان، بۇ كۈنكى كۈنكى كەلگەندە، بۇ چوڭ بىر ئىجتىھائىي - سەپىاسىي مۇشكۇل مەسىلەگە ئايىلىمەنلىپ، نۇرغۇن زىددىيەتلەر گۈرهىلىشىپ، مۇرەككە پالىشىپ كەقتى ھەمدە كۈندەن - كېنىڭ كەسکىنلىمەنلىشىپ، سوۋېت ئىتتىپا قى داڭىرىلىرىنى مۇشكۇل ئەھۋالغا چۈشۈدۈپ قويىدى، بۇنى ھەل قىلىش ئىنتايىمن قەس ئىش، سوۋېت ئىتتىپا قى نۆۋەتتىكى مەللەي كورۇمىستىن قۇتۇلۇپ، ھەل بولماي اكېلىۋاتقان بىر قالاي مەسىلەرنى ھەل قىلىش ئۇچۇن، «مەللەي مۇذاسىۋەت چەھەقتە ئۇمۇمیيۇزلىك ۋە چۈڭقۇر ئىسلاھات ئېلىمپ بېرىدەن قويىدى. بىز ئۇلارنىڭ بۇ چەھەقتىكى ئىسلاھاتنى قانداق ئېلىمپ بارىدەغا دىققەت بىلەن كۆزىتىپ، پۇتقىكۇل سەپىاسىي ئىسلاھات ئارقا كۆرۈنۈشىگە قويۇپ تۇرۇپ قەھايل قەتقىق قىلىمپ، ھەققەتىنى ئەمەلىيەقتىن ئىز دىگەن حالدا خۇلاسە چىقىرىشىمەز لازىم، بۇ سوۋېت ئىتتىپا قىمىنى ئەپپىيەتكەنلىك قىلىمپ، مەللەي سەپىاسەت ۋە

(ئاپتودنلەك خەزمەت ئۇرۇنى: شىنجاك ئېجىتەھائىي دىنەفلىد
ئىڭا دېھىپىسى دۇقتۇرا راسىيىغا قەتقىقات ئۇرۇنى)

نه رجيمه قدامخوچی: زایمت ده هدم

